

είας μονῆς ὅπου ἐκυριάρχουν ἑκπαλαί σί λοβέρδοι ἰσραῖς καὶ ἤτις κατεστράφη ἄρδην ὑπὸ τῶν κατastreπτικῶν σεισμῶν τῆς 11 Ἰουλίου 1767.¹ Ὁ λαὸς νομίζει ὅτι ἂν πρὸς τὰ ἐκεῖ ἀστράφη, ἡ βροχὴ ἔσται ἄφευκτος, δι' ὃ καὶ τὸ δημῶδες

Ἄν ἀστράφουν τὰ Γερά
Δὲν εἶνε παρηγοριὰ 2

Γερακαριά· θέσις πρὸς τὴν ἀρχαίαν Ταφιοῦσαν ὅπου εὗρέθησαν καὶ τινὰ λείψανα τῆς ἀρχαίας πόλεως καὶ ἀγγεῖά τινα.

Γεράνια· δύσβατος καὶ ὑψηλὴ θέσις παρὰ τὰ Καμινάρια, προσιτὴ τρόπον τινὰ τοῖς ἱέραξι (πρὸλ. Κορακόλιθος, Ἀετόστασι).

Γερο-γόμπας· Ἀκρωτήριον βραχῶδες πρὸς νότον τῆς Πάλης φοβερὸν τοῖς ναυπόροις διὰ τὸ ἀείποτε σχεδὸν θυελλῶδες τῆς ἐκεῖ θαλάσσης, ἰταλ. λέγεται cayo Gobbo, ὅθεν καὶ ἐλήφθη ἡ λέξις, διὰ τὸ κυφόν, οὕτως εἰπεῖν, τοῦ σχήματος.

Γραδοῦ· θέσις ἐν Κατεληῶ τῆς Κράνης ὅπου εὗρέθησαν τὸ 1812 λείψανα ἀρχαίου ναοῦ.

Γροῦσα ἢ Βροῦσπα ἢ Γροῦσπα· θέσις παρὰ τὰ Χαυριᾶτα τῆς Πάλης.

Γιαλισκάρι· ὀνομασίς ἀκτῆς τινος πρὸς τὰ Κηπούρια.

Γλυκοβέλινα· θέσις ἐν Ἀνωγῇ.

Γωνιά· πρὸς τὰ Χυδᾶτα διὰ τὸ γωνιῶδες τῆς θέσεως.

ΠΑ. Α. ΤΣΙΤΣΕΛΗΣ.

ΕΚ ΤΩΝ ΔΩΡΙΚΩΝ

ΜΟΝΗ ΒΑΡΝΑΚΩΒΑΣ.

Ἐπὶ τῆς κορυφῆς ἑνὸς τῶν πεμπληθῶν ἐκείνων βουνῶν τῶν σχηματιζομένων ὑπὸ τῶν μεσημβρινῶν καὶ πρὸς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον τεινόντων ἀντερεισμάτων τῆς σειρᾶς τῶν Βαρδουσίων ἢ ὀρέων τῆς Δωρίδος, κεῖται ἡ μικρὰ μὲν, πλὴν ἀρχαία μονὴ τῆς Βαρνάκωβας. Πέντε ὥρας μακρὰν τῆς Ναυπάκτου καὶ ἐν μιᾷ τῶν ὀρεινοτάτων τῆς Ἑλλάδος χωρῶν κειμένη ἡ γραφικωτάτη αὕτη μονή, πᾶν ὀλίγον ὑποδέχεται τοὺς ἐπισκεπτομένους ὑπὸ τὴν φιλόξενον αὐτῆς στέγην, καὶ τούτους οὐποτε εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς μο-

¹ Μαζαράκη. Βίοι Ἐνδόξων Κεφαλ. ἐν βίῳ Ἀγαπίου Λοβέρδου.

² Πολλὰ θέσις εἰσι τοιαῦται κατὰ τὴν ἐκ παίρας σχηματισθεῖσαν παρὰ τῷ λαῷ δοξασίαν. Οὕτως Ἄστραψ' ὁ Καμινάρης, ἡ Σκίζα, ἡ Βρύσας, ἡ Κουκούλα τ' Ἀθέρος. Ἐπίσης ἔβόγγει (ἐβρόντησε) τὸ Κορῶνι. Ἐπίσης τοιαύτη ὑπάρχει δοξασία καὶ ἐὰν κατ' Ἀγίουστον αἱ ἀκρόραιοι τοῦ Ἀγίου καλυφθῶσιν ὑπὸ νεφῶν κλ.

νῆς, ἀλλ' εἰς τὰ μοναστηριακὰ μόνον βρώματα πρὸς κόρεσιν ὁδοιπορούντων στομάχων ἀποβλέποντας. Καὶ πῶς ἡδύνατο νὰ ἔχη ἄλλως, ἀφοῦ ὁ τρόπος τοῦ ποταπορεῖν ἐν Ἑλλάδι, ἐστὶν ἔτι αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ ὑπὸ τοῦ Σατωδριάνδου ἐπὶ Τουρκοκρατίας περιγραφόμενος, καὶ καθ' ὃν μακρὰ ὥραι λίαν βραδέως διέρχονται ὑπὸ καυστικῶν ἡλίων ἐπὶ ἀχαλινώτου βραδυπαρούσης ἡμιόνου; Οὐδαμοῦ σχεδὸν ἔχνος διαχαράξεως ὁδοῦ, προσκοπτούσης καθ' ἕκαστον βῆμα τῆς πορείας ὑπὸ τῶν διατεμνόντων τὴν τρίβον ρυάκων, καὶ οὐδεμίαν σχεδὸν μέριμναν περὶ τῆς πρώτης ταύτης ἀνάγκης τῆς συγκοινωνίας, ἥτις θεωρεῖται τὴν σήμερον ὡς τὸ βαθμόμετρον τοῦ πολιτισμοῦ τῶν διαφόρων χωρῶν. Κατὰ τὸν ἐσχάτως πλεῖστα μέρη τῆς Ἑλλάδος περιελθόντα D' Estournelle, οἱ παρ' ἡμῖν πολιτευόμενοι πρῶτον μὲν φροντίζουν περὶ τῶν ἰδίων, δευτέρου δὲ περὶ τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος των, τρίτον περὶ τῆς ἐπαρχίας των καὶ τελευταῖον, ἂν μὲν καὶ περὶ τῶν κοινῶν. Οὐδὲν ἀδικώτερον τοῦ τρόπου, καθ' ὃν διατίθεται ὁ διὰ τὴν συγκοινωνίαν εἰδικὸς φόρος. Τὰ ὑφ' ὅλου τοῦ ἔθνους συνεισφερόμενα ἐξοδεύονται εἰδικῶς εἰς ἓν μόνον μέρος, ὅπερ εὐτυχεῖ νὰ ἔχη ἰσχυρόν τινα πολιτευόμενον, ἐνῶ ἕτεροι χῶραι, ἐπίσης συνεισφέρουσαι καὶ ἐν αἷς μικρά τις γέφυρα θὰ ἦτο μέγα εὐεργέτημα, οὐδὲν πρὸς τοῦτο ἔχουσι δικαίωμα, οὔτε κατ' οὐσίαν οὔτε κατὰ τύπους, διότι πλεῖστα καὶ μετὰ τὴν ἐνδείξιν τῆς ἀνάγκης ἀπαιτοῦνται νὰ ἐκτελεσθῶσι διατυπώσεις. Διαδρχμῶν ἐσχάτως τὴν ὀρεινὴν χώραν τῆς κατὰ τὴν εἴσοδον τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου βορείου σειρᾶς ὀρέων, οὐχὶ βεβαίως πρὸς ἀνίχνευσιν τῆς φωλεᾶς τοῦ Καλυδωνίου κάπρου, διότι τὰ τοιαῦτα ἀκίνδυνον σήμερον ἄθλα, καὶ αὐτοὶ οἱ παρ' ἡμῖν ἀρχαιολογοῦντες, ἀκλάζοντες ἔμπροσθεν ἀσημάντου τινὸς ἐνεπιγράφου λίθου τῆς συνοικίας Πλάκας, ἐῷσι τοῖς ξανθοῖς τῶν Σαξόνων τέκνοις, ἀλλὰ τῶν σημερινῶν περιστάσεων ἕνεκα, ἔσχον ἀφορμὴν νὰ θυμῶσιν τὸ γραφικὸν τῆς χώρας κάλλος, καὶ νὰ ἐπισκεφθῶ τὴν μικρὰν ταύτην μονήν, ἥτις ἕνεκα τῆς ἀρχαιότητος καὶ ἱστορίας της, ἐστὶ κἄπως μνείας ἀξία. Διήλθον τὴν χώραν τῶν Λοκρῶν Ὀζολῶν καὶ τὸ ἱερὸν δάσος τοῦ Ποσειδῶνος τὸ κείμενον ἄνωθεν τῶν ἐρειπίων τῆς Μυωνίας (Παυσ. 10. 38. 4), ὅπερ σύγκειται ἐξ ἐλατῶν καὶ κέδρων, καὶ οὗ ἡ ὑλοτομία ἐστὶν ὁ μόνος πόρος ἐξ οὗ οἱ πτωχοὶ ἀπόγονοι τῶν Ὀζολῶν ἔχουσι τὴν παρηγορίαν. Ἐνταῦθα βεβαίως ὁ Θεὸς καθ' ὅλην τὴν σημασίαν τῆς λέξεως ἐφήρμοσε τὸ «ἐν ἰδρώτι τοῦ προσώπου σου φαγεῖν τὸν ἄρτον σου», διότι εἶδον τοὺς ὑλοτόμους κατοίκους τοῦ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς Μυωνίας χωρίου ἀγία Εὐθυμία, καὶ ἀπογόνους τῶν Ὀζολῶν, ἐν τῷ κατέρχεσθαι τὰς δυσβάτους κλιτύας τῶν πετρωδῶν ὀρέων φέροντας ἢ σύροντας μέγιστα ξύλα, σανίδας δὲ κομιζομένους ὑπὸ γυναικῶν ἢ ὄνων. Οὐδαμοῦ ἀγροί, οὐδαμοῦ γεωργία, ἀλλ' ἀέναντος ὑλοτομία καὶ βαρεῖα μεταφορά. Βεβαίως οἱ Ὀζόλοι οὗτοι δύνανται ὑπερηφάνως νὰ εἴπωσι μετὰ τῶν Ἰσπανῶν μετὰλλουργῶν «Miserere, tu as tué mon père, mais à présent je te tiens». Ὅποιαν ἡ θέσις τῶν γυναικῶν τούτων! Ἡ ἀέ-

νκος ἐργασία καὶ ὁ τρόπος τοῦ φέρειν βαρέα φορτία στρωτήρων ἢ σκαλίδων ἐπὶ ὁλοκλήρους ὥρας ἐν δυσόχτοις τόποις, ἀναπτύσσουσι τοὺς πόδας καὶ τοὺς ὤμους, καὶ κωλύουσι παντελῶς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ θαλακτικοῦ γυναικείου στήθους, ὑφ' ὃ πάλλῃ ἢ εὐαίσθητος αὐτῶν καρδία, καὶ ἐν γένει κατὰστρέφουσι τὸ ἁρμονικὸν καὶ στρογγύλον τῶν μελῶν, ἔνεκα τοῦ ὁποίου τὸ φύλον ἐκλήθη ὠραῖον, ἐμπνεῦσαν εἰς τὸν καλλιτέχνην τὴν ὑπερτάτην καλλονὴν τῆς καλλιμόρφου θεαίνης. Τὴν πρώτην νεότητα ἀκολουθεῖ κατὰ πόδας τὸ γῆρας, τῆς πρώτης βλαστήσεως ἔπεται ἁμέσως ὁ μαρasmus. Κατῆλθον ἐντεῦθεν, πολλὰ ἄναντα, πᾶσαντα καὶ κάπαντα διελθὼν, πρὸς τὸν ποταμὸν Μόρνον, οὗ αἱ ὄχθαι εἰσὶ κατὰφυτοὶ ὑπὸ δρυῶν καὶ κέδρων, ἐν μέσῳ τῶν ὁποίων ἐπὶ πετρώδεις λόφου ἐπεσκέφθην τὰ γραφικὰ ἐρείπια ἐτέρως πόλεως τῶν Ὀζυλῶν, τῆς τῶν Ὑαίων, στεφόμενα ὑπὸ τῶν λειψάνων τοῦ πύργου μεσαιωνικοῦ τινος δυνάστου, καὶ μετὰ κοπιώδη ἀνοδὸν ἀφικόμεν ἐἰς τὴν γραφικωτάτην θέσιν τῆς ἐν λόγῳ μονῆς.

Ὅποῖος ἀξιοθαύμαστος ὀρίζων, ἀποτελούμενος ὑπὸ τῶν καταφύτων ἐκείνων ὀρέων, μεστῶν μεγελοπρεπῶν δρυῶν καὶ κέδρων, καὶ εἰς τὸ βάθος κατ' ἀντίθεσιν ὑπὸ τῶν γυμνῶν κορυφῶν τῶν ὀρέων τῆς χώρας τῶν Κραβδόρων. Μόνος δὲ ὁ ἰδὼν τὰς ἀγόνους ἐκείνας ῥάχεις δύναται νὰ ἐννοήσῃ τὸ ἐπαιτικὸν ἐπάγγελμα τῶν κατοίκων, ὧν ἐκάστου ἡ περιουσία μετρεῖται ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐν τῇ καλύβῃ του κρεμασμένων βακτηριῶν, ἐκάστης ἀντιπροσωπευούσης μακρὰν ἐπαιτικὴν εἰς διαφόρους πόλεις ἐκδρομὴν. Τί δύναται νὰ ἐλπίσῃ τις παρὰ τῶν κατοίκων χώρας ἐκτεινομένης ἐν κεκαυμέναις φάραγξιν ἐνθα οὐδεμίαν ὑπάρχει βλάστησιν, οὐδ' αὖτοῦ ἀρκούσα σκιά ὅπως φιλοξενήσῃ μικρὸν τι πτηνόν, ἐνθα αἱ πηγαὶ ἀπεξήρανθησαν, καὶ ἐνθα βασιλεύει θανάσιμος σιγὴ μόλις διακοπτομένη ὑπὸ τοῦ κρωγμοῦ σαρκοβόρου τινὸς ὀρνέου ἱπταμένου περὶ σεσηπὸς τι πτώμα! Πόσον δικαίως οἱ Ἕλληνες ἐπρέσβευον ὅτι οἱ ἄνθρωποι κατήγοντο ἐκ τῶν δένδρων, ἀλλ' οἱ τῆς σημερινῆς Ἑλλάδος κάτοικοι, διὰ τοῦ ἐμπρησμοῦ τῶν δασῶν, ἐνθα μόνον διαμένουσιν οἱ ξηροὶ καὶ ἡμίκαυστοι κορμοί, λίαν ἐπιζημίως δι' ἐκυτοὺς παριστῶσι τοὺς προγόνους των.

Ἡ μονὴ τῆς Θεοτόκου τῆς ἐπικαλούμενης Βαρνάκωδας ἢ κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας Βερνικόβου ἢ Βερνικό, στέφει τὴν κορυφὴν λόφου ὑπερκειμένου τῆς θαλάσσης περὶ τὰ 800 μέτρα καὶ καταφύτου ὑπὸ δρυῶν περιβάλλετα δὲ ὑπὸ κεκλιμένων ἀμπελώνων, ὧν ὁ ὠραῖος καὶ ἀφθανὸς οἶνος ἐνισχύει τοὺς πατέρας εἰς τὸ ἐπίμοχθον τῆς μετάνοιας των στάδιον. Ἀποτελεῖται δὲ σήμερον, ὡς πᾶσαι αἱ μοναὶ τῆς Ἑλλάδος, ἐκ τετραπλεύρου περιβόλου, πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῶν πλευρῶν τοῦ ὁποίου ὑπάρχουσι τὰ κελλία, ὧν προσέχει σκαπανστὸς συνεχῆς ἐξώστης στηριζόμενος ἐπὶ ἀξέστων δρυῖνων δοκῶν, ἐστεγασμένος διὰ πλாகῶν ἐκ τοῦ περίξ σχιστολίθου πετρώματος ἐξαγομένων. Ἐν μέσῳ τοῦ τετραπλεύρου τούτου περιβόλου, εἰς τὰς γωνίας τοῦ ὁποίου εὐρίσκονται θολωταὶ εἰσοδοὶ, κεῖται ὁ ναὸς, εὐμήκης ὀρθογώνιον οἰκοδόμημα ἐκ λελαξευμένου

λευκοῦ τιτανολίθου, μετὰ διῶδου στέγης καὶ μικροῦ ἐν μέσῳ προέχοντος πυργίσκου θαλάτου. Ἀνηγέρθη δ' οὗτος τελευταῖον ἐν ἔτει 1831 ἐπὶ τῶν θεμελίων ἀρχαιοτέρου ναοῦ ἀνατιναχθέντος διὰ πυρίτιδος ὑπὸ τοῦ Κρουταχὴ κατὰ τὸν Ἀγῶνα, μετὰ τὴν γενναίαν ἐξοδὸν τῶν ἐν αὐτῇ ὑπὸ τὸν Σκαλτζᾶν καὶ Σαφάκαν πολιορκηθέντων Ἑλλήνων. Τὸ ἔδαφος καλύπτεται ὑπὸ διαφόρων πλάκων γεγλυμμένων καὶ μεμουσειωμένων. Ἐν τινὶ τούτων παρίσταται ἀτελῶς διὰ μωσαϊκοῦ λέων ἢ παρεμφερές τι θηρίον μετὰ φοβερῶν ὀνύχων, ἐν πολλοῖς δὲ φαίνονται νεώτεράκι ἐπισκευὰ ἐν οὐδεμιᾷ ἁρμονίᾳ πρὸς τὸ ὅλον διακείμενα. Κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν διακόσμησιν, οὕσαν ὅλως νέαν, οὐδὲν ἄξιον λόγου ὑπάρχει. Ἐν δὲ τῷ ναῷ μοι ἐπεδείχθη παλαιὸς ξυλόγλυπτος σταυρὸς ἐν ᾧ παρίστανται διὰ λεπτοτάτης ἐργασίας διάφοροι τῆς ἱερᾶς ἱστορίας πράξεις, εἶναι δὲ διακεκοσμημένος διὰ χρυσοῦ, ἀργύρου καὶ διαφόρων πολυχρόων πολυτίμων λίθων, τὸ δὲ περιεργότατον διὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ καὶ διὰ πολυχρόου σμάλτου. Ἐστήρικται δ' οὗτος ἐπὶ ἀργυρᾷ κωνικῇ συρματοπλέκτου βάσει, λεπτότατα ἐξεργασμένης, διακεκοσμημένης δὲ, ὡς ἄπας ὁ σταυρὸς, διὰ πολυχρόων πολυτίμων λίθων. Λέγουσι δὲ αὐτὸν οἱ πατέρες, κατὰ τὰς εἰωθυίας ὑπερβολάς, ἐκτιμηθέντα ἀντὶ 25 χιλιάδων φράγκων. Καὶ ἡ μὲν ἀρχαιότης τοῦ ἐστὶ προφανής, ἀλλ' εἶναι ἄρα δώρημα αὐτοκράτορος τινος, ἢ κατὰ παρωχημένην τινὰ ἐποχὴν προσφορὰ τῆς ἀγίας Ῥωσσίας ὅπως προσοικειωθῇ τοὺς Χριστιανοὺς συνωδᾷ τῇ διαθήκῃ Πέτρου τοῦ μεγάλου ἢ μᾶλλον τῷ ἀμετατρέπτῳ αὐτῆς πολιτικῷ προγράμματι; Ἐν τῇ τερπνοτάτῃ πλὴν μεμονωμένῃ ἐν μέσῳ τῶν ὁρέων ἐρήμῳ ταύτῃ θέσει, ἐκτελοῦσι τὴν μετάνοιαν τῶν 8 ἕως 10 πατέρες, ὧν τὴν μονότονον ὑπαρξίν ἀναζωπυρεῖ τὸ ἀδιάλλακτον ἐκεῖνο ἀδελφικὸν πρὸς ἀλλήλους μῖσος, ὅπερ ἀναπτύσσεται ἐνίοτε μετὰ τὸ συγγενῶν, συχνάκις μετὰ τὸ συναδέλφων, πάντοτε μετὰ τὸ καλογήρων. Τὸν ἡγούμενον κ. Νικηφόρον, ἄνδρα μεσήλικα καὶ ἀκμαῖον, ὅστις ἐθεώρησεν ἐπαγναγχεὺς ν' ἀφιερῶσιν τὸ ὑπόλοιπον ἡμισυ τοῦ βίου τοῦ πρὸς ἐξάγνισιν ἰσως ἁμαρτιῶν τοῦ πρώτου ἡμίσεος, ἀρτίως δὲ χειροτονηθέντα, εὖρον ἀρκούσης παιδείας κάτοχον καὶ περιποιητικώτατον, δι' ὃ μυρίας ὀφείλω αὐτῷ χάριτας.

Ἐκ τῶν περὶ καὶ ἐπὶ τῶν τειχῶν φαινομένων συντριμμάτων μαρμαρέων καὶ τεμαχίων στυλῶν προκτίνου Τηνίου πορφυρίτου λίθου, καθὼς καὶ τῶν σωζομένων προφανῶς Βυζαντιανῶν μωσαϊκῶν τοῦ ἑδάφους, ἐξάγεται ὅτι ἡ μονὴ αὕτη οὐ μόνον πλεῖστα ἔτη ὑπάρξεως μετρεῖ, ἀλλὰ καὶ ἀξία λόγου ἄλλοτε θὰ ἦτο, ὡς κατέδειξεν ἡ ἀκροθιγῆς μόνον ἐξέτασις τῆς ἱστορίας τῆς πρώτης αὐτῆς ἐγκαταστάσεως. Καὶ ἄνωθεν μὲν τῆς θύρας τοῦ σημερινοῦ ναοῦ ὑπάρχει μαρμαρίνη πλάξ, λείψανον τοῦ πάλαι ναοῦ, φέρουσα τὴν ἐπιγραφὴν «Δεδομήται τῇ τοῦ θεοῦ συνεργείᾳ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ὁ θεὸς καὶ πάνσεπτος ναὸς τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου παρὰ τοῦ ὁσιωτάτου κ. Ἀρσενίου, ἐπὶ Κοσμά τοῦ ἀγιοτάτου πατριάρχου ἔτος ςφπε' (6585 ἀπὸ κτίσεως κόσμου=1077 μ.Χ.).» Ἐπονται δὲ μετὰ ταῦτα α' Ὁ δὲ δεύτερος ναὸς διὰ τοῦ Ἰωάννου βασιλεύον-

τος κύρ Μανουήλ τοῦ Πορφυρογεννήτου ἐπὶ Νικολάου τοῦ ἁγιοτάτου πατριάρχου. Ἔτος 5795 (6655 ἀπὸ κτίσεως κόσμου = 1147 μ. Χ.). Κατὰ ταύτην δὲ τὴν ἐπιγραφὴν ἡ μονὴ μετρεῖ 800 ἐτῶν ὑπαρξίν· ἀλλ' ἡ ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ αὐτῆς ἔρευνα, πλεῖστον ἔτι φῶς ἐπέχεν ἐπὶ τῆς ἐνδιαφερούσης καθισταμένης ἱστορίας αὐτῆς.

Ἡ μικρὰ βιβλιοθήκη τῆς μονῆς, ἐλάχιστον χώρον ἐν τινὶ ἀποθήκῃ κατέχουσα, σπανίως ἀνοίγεται. Σύγκειται δ' ἐκ τινων ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων ὅλως νέων, ἐν οἷς ὁμῶς ἑλλείπει ἡ πλήρης σειρὰ τῶν θαυμασίων ἐργῶν τοῦ μεγάλου Βασιλείου. Ἡ τοιαύτη ὁμῶς ἑλλειψὶς οὐδόλως γίνεται ἐπαισθητὴ, διότι χρῆσις μόνον γίνεται τῶν ἐν τοῖς ἀναλογίαις τοῦ ναοῦ κειμένων ἐκδόσεων τοῦ ἐν Ἑνετίᾳ ἐργαστηρίου ἑλληνικῶν ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων, ὅπερ κατακλύζει τοιούτων τὴν Ἀνατολὴν ὅλως, καὶ ἅτινα διὰ τὸν ἀρχαιότροπον δίχρουν τύπον των, τὸν ἰδιάζοντα χάρτην, τὰ ἀκατέργαστα ξυλογραφήματά των, ἀντικείμενα εἰς τὴν πρόοδον τῆς τέχνης, θεωροῦνται ὡς μόνον μετέχοντα τῆς ἀπαιτουμένης ἁγιότητος ἢ εὐκαταγνωσίας. Τὰ δὲ χειρόγραφα πληροῦσι μικρὸν σάκκον, ἐνθα εὗρηνται ἑνετικὰ καὶ τουρκικὰ ἔγγραφα καὶ τινὰ βυζαντινὰ χρυσόβουλλα. Πάντα σχεδὸν ἀναφέρονται εἰς προνόμια ἢ κτήσεις τῆς μονῆς. Ἐν ὅμῳς τούτων, τὸ καὶ περιεργότερον, ἀναφέρεται εἰς τὴν ἱστορίαν αὐτῆς. Συνδέεται δὲ τοῦτο πρὸς φύλλον, ἐφ' οὗ ὑπάρχει ἰταλικὴ αὐτοῦ μεταφράσις, φέρουσα ἐπιγραφὴν μὲν *Coria*, χρονολογίαν δὲ 1695. Κατὰ τοῦτο ὁ ναὸς ἀνηγέρθη ἐκ βάθρων καὶ ἐξωγραφήθη ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοδώρου Δούκα, πατριαρχεύοντος τοῦ μακχωριώτου πατριάρχου κύρ Γερμανοῦ καὶ ἐπὶ ἡγουμένου τοῦ ὁσιοτάτου κ. Τιμοθέου. Ὁ δὲ ἔσωθεν νάρθηξ ἀνηγέρθη ἐκ βάθρων καὶ ἐξωγραφήθη ἐπὶ Μανουήλ μεγάλου βασιλέως τοῦ Πορφυρογεννήτου κλ. Κατωτέρω δὲ τὸ ἔγγραφον ἀναφέρει ὅτι ὁ ἔσωθεν ναὸς, οὗτινος φαίνονται ἔτι τὰ εἰσπίκα τῶν θεμελίων, συγχωνευθέντα ἅπαντα σήμερον εἰς τὸν μόνον ὑπάρχοντα μετὰ τοῦ ἁγίου θυσιαστηρίου, ἀνηγέρθη ἐκ βάθρων καὶ ἐξωγραφήθη παρὰ τοῦ ὁσιοτάτου κύρ Ἐρασμίου, βασιλεύοντος τοῦ κύρ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ ἐπὶ Νικολάου τοῦ ὁσιοτάτου πατριάρχου. Καὶ ταῦτα μὲν σύμφωνα πρὸς τὴν ἐπὶ τῆς θύρας ἐπιγραφὴν, ἀλλὰ τὸ δεύτερον μέρος τοῦ παλαιοῦ τούτου ἐγγράφου, μετὰ τῆς ἰταλικῆς αὐτοῦ μεταφράσεως ἐστὶ τὸ μᾶλλον ἀξιοπεριέργον ἔχον αὐτολεξεῖ ὡς ἐξῆς· «Ἐδοκίλευσεν ὁ κύρ Ἀλέξιος ὁ Κομνηνὸς χρόνους τριάκοντα ἑφτά, ὁσίως διὰ τοῦ θεοῦ καὶ ἀγγελικοῦ σχήματος μετονομασθεὶς Ἀκάκιος. Κεῖται δὲ ἐν λάρνακι εἰς εἰσερχομένου ἐν τῷ ναῷ ἐν τῷ ἀριστερῷ μέρει ἐν τῇ αὐτῇ μονῇ Βερνικό. Μετὰ δὲ τοῦτον ἐδοκίλευσεν Ἰωάννης ὁ Ἀντριάσιος ἔτη 24, καὶ μετὰ τοῦτον ἐδοκίλευσε κύρ Μανουήλ ὁ Πορφυρογέννητος. Κεῖται δὲ καὶ αὐτὸς ἐν λάρνακι τῆς αὐτοῦ μονῆς Βερνικό εἰς εἰσερχομένου εἰς τὸν ναὸν δεξιὰ, ἀντικρὺ τοῦ κύρ Ἀλεξίου, ὡς καὶ αὐτὸς κύρ Μανουήλ κρατήσας τῆς βασιλείας ἔτη 38». Ἀναγνοῦς ταῦτα, παρατήρησα μετὰ τῶν μωσαϊκῶν τοῦ δαπέδου τοῦ ναοῦ καὶ ἀκριβῶς δεξιὰ καὶ ἀριστε-

ρὰ, συμπιπτούσας πρὸς τὰς περιγραφόμενας θέσεις ὑπὸ τοὺς θόλους τοὺς ἐνουν-
 τας τὰς δευτέρας καὶ τρίτας στήλας ἐνθεν καὶ ἐνθεν τῇ εἰσερχομένῳ, εὐμε-
 γέθεις μαρμαρίνας πλάκας φερούσας ὅπας δι' ὧν προφανῶς προσήρμόζοντο ἄλλα
 μάρμαρα σχηματίζοντα ἐπιτάφια μνημεῖα. Τῇ δὲ προθύμῳ τοῦ ἡγουμένου
 καὶ τῶν πατέρων βοηθείᾳ ἀνασηκώσας διὰ μοχλοῦ τὰς πλάκας ταύτας, εἶδον
 κάτωθεν καλῶς κατεργασμένους καὶ κεχρισμένους τάφους, πλὴν ὅλως κενούς.
 Εἰσὶ δὲ οὗτοι προφανῶς οἱ μνημονευθέντες τάφοι, οἵτινες ἀνοιχθέντες ποτὲ
 ἐσυλήθησαν, ἀφαιρεθεῖσθαι τῶν λαρνάκων. Ὁ πρῶτος τῶν αὐτοκρατόρων τού-
 των ὅστις ἐβασίλευσε «χρόνους τριάκοντα ἑφτά» οὗτινος ὁ τάφος ἐστὶν ὁ ἀρι-
 στερὰ τῷ εἰσερχομένῳ κείμενος, ἐστὶν ὁ νεανίας ὅστις νικηφόρος ἀπεδείχθη
 στρατηγὸς εἰς ἡλικίαν 20 ἐτῶν, καὶ ὅστις διὰ τῆς ἀξίας του κατέλαβε τὸν
 θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως μετὰ Νικηφόρον τὸν Βοτανειάτην. Ἐβασί-
 λευσε δὲ οὗτος πράγματι ἔτη 37, ἦτοι ἀπὸ τοῦ 1081 — 1118, ἀναδειχθεὶς
 εἰς τῶν μεγάλων αὐτοκρατόρων ἕνεκα τῶν τότε περιστάσεων καὶ πρὸ πάν-
 των τῆς ἐκ Κωνσταντινουπόλεως διαβάσεως τῶν σταυροφόρων, ὧν οἱ ἡγεμό-
 νες προσεκύνησαν τὸν Ἀλέξιον ὡς ἀνώτερον. Πῶς ὁμῶς οὗτος μετωνομάσθη
 Ἀκάκιος καὶ ἐτάφη ἐνταῦθα ἀποδίδει δυσεξήγητον, διότι κατὰ τὴν ἱστο-
 ρίαν¹, οὗτος ἀπεβίωσεν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀφείς τὴν διαδοχὴν εἰς τὸν υἱόν
 του Ἰωάννην, δι' ὃ δυσαρεστηθεῖσα ἡ σύζυγός του Εἰρήνη ἔδραμε παρὰ τὴν
 ἐπιθανάτιον κλίνην καὶ ἀνεφώνησεν· «ὦ ἄνερ, καὶ ζῶν παντοίαις μεθοδίαις
 ἐκέκασο, ἀντίφθογον τὴν γλῶτταν πλουτῶν τοῖς νοήμασι, καὶ νῦν δὲ ὡσαύ-
 τως τοῦ βίου ἀπαλλαττόμενος ἀμεταπτῶτως ἔχεις οἷς καὶ πρόην προσέκεις».
 Κατὰ πᾶσαν δὲ πιθανότητα προσέφερεν οὗτος εἰς τὴν ἀνέγερσιν τοῦ ναοῦ,
 ἀνεγερθέντος κατὰ τὴν ἐπιγραφὴν τὸ τέταρτον ἔτος τῆς βασιλείας του (1085),
 δι' ὃ καὶ ὡς ἐπληροφορήθη παρὰ τῶν πατέρων, ὡς κτήτωρ ἀπ' αἰώνων
 μνημονεύεται πάντοτε, ταφεὶς δὲ μετὰ θάνατον ἐνταῦθα, μεταφερθέντος τοῦ
 λειψάνου του ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ὡς πολλάκις εἰθίζετο κατὰ τοὺς χρό-
 νους ἐκεῖνους, μνημονεύεται ἔτι καὶ νῦν τακτικῶς ὡς κτήτωρ τῆς μονῆς.
 Τούτου ὁ υἱὸς Ἰωάννης, ὃν τὸ μνημονευθὲν ἑγγράφον ἐπονομάζει Ἀντριάσιον,
 βασιλεύσας ἔτη 24, ἐστὶν ὁ ἐν τῇ ἱστορίᾳ γνωστὸς ἀγαθὸς αὐτοκράτωρ ὁ
 ἐπικληθεὶς Καλοῖωάννης, βασιλεύσας πράγματι 24 ἔτη, 1118—1143. Οὗ-
 τος δὲν φαίνεται ὅτι ἐτάφη ἐνταῦθα, καὶ κατὰ τὴν ἱστορίαν ἀπεβίωσε παρὰ
 τὸ ὄρος Ταῦρον, ἀναδείξας ὡς διαδόχον τὸν διακρινόμενον ἐπ' ἀνδρείᾳ νεώ-
 τερον υἱόν του Μανουήλ. Ὁ Μανουήλ οὗτος ἐστὶν ὁ ἐν τῷ ἑγγράφῳ ἀναφε-
 ρόμενος κύρ Μανουήλ ὁ Πορφυρογέννητος, ὅστις τέθναπται ἐν τῷ δεξιόθεν τῷ
 εἰσερχομένῳ εἰς τὸν ναὸν τάφῳ, ὃν ἀνοίξας εὖρον βαθύτατον, καλῶς κε-
 χρισμένον πλὴν κενόν. Ἐβασίλευσε δὲ πράγματι 38 ἔτη, 1143—1180, ἀπο-
 θανὼν ἐπὶ τοῦ θρόνου τῷ 1180 καὶ ταφεὶς, ὡς δέικνυται ἀντικρὺ τοῦ πάπ-
 που αὐτοῦ κύρ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ. Ἐν τῇ μικρᾷ λοιπὸν ταύτῃ μονῇ καὶ ἐπὶ

¹ Παπαρηγόπουλος Ἱστορία ἑλλ. ἔθνους. Δ' 553.

τῶν γραφικῶν ὁρέων τῆς ἐλευθέρως Ἑλλάδος κεῖνται οἱ τάφοι δύο τῶν μεγαλειτέρων Ἑλλήνων αὐτοκρατόρων. Ἰδίως ὁ Μανουὴλ θεωρεῖται καὶ εἰς τῶν ἀνδρειοτέρων καὶ γενναιοτέρων στρατηλατῶν τοῦ βυζαντινοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἡ ῥώμη του λέγεται τοιαύτη ὥστε ὁ ἀνδρειότατος τῶν Εὐρωπαίων ἱπποτῶν, ὁ ἡγεμὼν Ραιμόνδος ὁ ἐπικληθεὶς Ἡρακλῆς, δὲν ἠδύνατο νὰ κάμῃ χρῆσιν τοῦ δόρατος καὶ τῆς ἀσπίδος τοῦ Ἑλλήνος αὐτοκράτορος. Κατέβαλέ ποτε ἔφιππος ὦν συνάμα καὶ διὰ μιᾶς τοὺς δύο ῥωμαλεωτάτους τῆς Ἰταλίας ἱππότας. Μετὰ δύο δὲ ποτε συντρόφων προσβλῶν δεκαοκτὼ Τούρκους, ἔτρεψεν αὐτοὺς εἰς φυγὴν, προσβληθεὶς δ' ἀκολούθως ὑπὸ πεντακοσίων καὶ περικυκλωθεὶς, διέσχισεν αὐτοὺς καὶ ἐσώθη ἀβλαβής. Ἐν μιᾷ δ' ἡμέρᾳ ἐφόνευσέ ποτε ἰδίᾳ χειρὶ τεσσαράκοντα ἐχθρούς, καὶ ἐπανήλθεν ἔφιππος σύρων ἀνηρτημένους ἐκ τοῦ ἐφιππίου του τέσσαρας κίχμαλῶτους, μυρία δ' ὅσα τοιαῦτα φέρει περὶ αὐτοῦ ἡ ἱστορία. Ἦτο δὲ καὶ μεγαλεπήβολος οὐχ ἥττον ἢ ἀνδρεῖος, καθότι συνέλαβε τὴν ιδέαν νὰ ἀνακτήσῃ τὴν Ἰταλίαν καὶ ἀναλάβῃ τὸ αὐτοκρατορικὸν τῆς Ῥώμης στέμμα. Τοιοῦτος ὁ ἀνὴρ οὐ κεῖται ὁ τάφος ἐν τῇ μικρᾷ ταύτῃ μονῇ τῶν δωρικῶν ὁρέων.

Κατὰ τινὰ προφητείαν τοῦ Ἀγαθαγγέλου, ὁπότεν ἀνακαλυφθῶσιν ἐν Ἑλλάδι οἱ τάφοι τῶν Ἑλλήνων αὐτοκρατόρων οἱ Τούρκοι θέλουσι διωχθῆ εἰς τὴν κόκκινην μηλίαν. Ἀλλ' ὑπῆρξαν τόσοι αὐτοκράτορες, καὶ ἐπομένως τόσοι τάφοι!

Ἐκ τῶν λοιπῶν ἐγγράφων ἄξιον μνείας ἐστὶν ἕτερον ἑλληνιστὶ συντεταγμένον, ἐκδεδωμένον δ' ἐν Ναυπλίῳ καὶ φέρον χρονολογίαν 10 10βρίου 1696. Ἔστι δὲ τοῦτο διαταγὴ τοῦ Καπιτάν Γκενεράλη τῆς ἐκλαμπροτάτης ἐνετικῆς δημοκρατίας Ἀλεξάνδρου Μολίνου, οὗ φέρει ἰταλιστὶ τὴν μεγάλῃσχημον ὑπογραφήν, καὶ δι' οὗ διατάσσεται ἡ ἀναγνώρισις προνομίων καὶ παρχώρησις παλαιοῦ ὁδρομύλου μετὰ γαιῶν τινων εἰς τὴν μονὴν, ἕνεκα τῶν καταστροφῶν καὶ ζημιῶν ἃς ὑπέστη πρὸς τῶν ἐπιδραμόντων ὑπὸ τινὰ Δεϊρέκμπεην Τούρκων. Ἔστι δὲ τοῦτο περίεργον ὡς ἔνδειξις οὐχὶ τῆς φιλολογικῆς ἢ ἐκκλησιαστικῆς, ἀλλὰ τῆς κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα ἐπισήμου γλώσσης. Ἄν καὶ ἐξεδόθη παρ' ἐνετικῆς ἀρχῆς, ἐν μὲν τῇ γραφῇ οὐδόλως ἀπαντῶνται αἱ ἐκκλησιαστικαὶ ἐκεῖναι ἐπιτομεύσεις καὶ συγχωνεύσεις γραμμάτων, ἡ δὲ γλῶσσα μᾶλλον ὁμοιάζει τῇ καθωμιλημένῃ ἐστερημένη βαρβαρισμοῦ καὶ διαλεκτικῶν ἰδιωματῶν.

Περαιτέρως ἱστορικὰς ἐρεῦνας περὶ τῆς μονῆς ταύτης δὲν ἠδυνήθη νὰ κάμῃ ἔττωσαν ὁμῶς βέβαιαι οἱ εὐγενεῖς εἰς τὰς τῶν μέσων αἰώνων μελέτας ἐπιδιοθέντες ἐσχάτως ὀλίγοι, ὅτι εἰς πᾶσαν γωνίαν τῆς Ἑλλάδος ὑπάρχει τι ἄξιον τῆς προσοχῆς καὶ ἐρεῦνης των, καὶ ὅτι οἱ εὐγενεῖς αὐτῶν ἀγῶνες ἀποδείκνυνται ἐξ ἑσού τῳ Ἑλληνισμῳ χρήσιμοι πρὸς τοὺς τῶν ἀρχαιοδιφῶν, οἵτινες ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εὐρίσκουσι τὴν ὁδὸν κεχαραγμένην παρὰ ξένων σοφῶν.

Διαμείνας ὅσον ἡδυνάμην ἐν τῇ τερπνοτάτῃ ταύτῃ μονῇ, καὶ περιεργασθεὶς τὰς πέριξ καταφύτους κορυφὰς πρὸς ἀπόλαυσιν τῶν γραφικωτέρων τῆς φύσεως πανοραμμάτων, ἡτοιμάσθην πρὸς ἀναχώρησιν. Ὁ φίλος ἡγούμενος καὶ δύο τῶν πατέρων ἠθέλησαν εὐγενῶς φερόμενοι νὰ μὲ συνοδεύσωσι μέχρι τινός. Ἐπέβησαν λοιπὸν καὶ οὗτοι μικρῶν κατεσκληχυιῶν ἡμιόνων τῆς μονῆς, ἐξ ἐκείνων ἃς οἱ τὰ τῆς πολιτείας διέποντες ἐνόμιζον ὅτι ἡδύναντο νὰ λάβωσιν ἐν πάσῃ στιγμῇ διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ στρατοῦ, ὄνειρευθέντες τὰς μονὰς ὡς ἡμιονοφορβεῖα. Βεβαίως δ' ἦσαν ἐξ ἐκείνων ἃς ὠνειρεύθη ὁ Φαρκῶ, ἃν μετὰ τοὺς στάχους καὶ τὰς ἀγελάδας ὠνειρεύθη καὶ ἡμιόνους, δι' ὃ καὶ ἐπεστράφησαν κατὰ μέγα μέρος μετὰ τινὰ χρόνον ἀπὸ τῆς παραλαβῆς των, μὴ δυνάμεναι ἴσως νὰ μασήσωσι κριθὴν ὡς οὔσαι εἰθισμέναι εἰς τὴν ἐπὶ κλιτύων βοσκήν. Μετ' ἀπότομον κἀθοδὸν μιᾶς ὥρας κατήλθομεν εἰς τὸν δῆμον Οἰνεῶνος, διελθόντες κάτωθεν λόφου ἐστεμμένου δι' ἐλληνικῶν τειχῶν τῆς ἀρχαίας ἴσως ὁμωνύμου ἐλληνίδος πόλεως. Ἐπὶ δὲ τῇ θέῃ ἀνδρῶν τικῶν ἐλληνικὴν φερόντων ἐνδυμασίαν ὁ ἡγούμενος, στραφεὶς πρὸς με καὶ δεικνύων ἕνα τῶν παρισταμένων καὶ χαιρετισάντων ἡμᾶς, εἶπεν ὑπομειδιῶν ἀό κύριος δήμαρχος Οἰνεῶνος». Μετὰ δὲ τὴν σύστασιν ταύτην ἐγὼ μὲν ἀποχαιρετίσας τὸν ἡγούμενον καὶ τοὺς πατέρας, ἠκολούθησα μετὰ τοῦ ἀξιοτίμου δημάρχου Οἰνεῶνος τὴν ἄγουσαν πρὸς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ δήμου τοῦ Κλήμα, οἱ δὲ καλόγηροι ἤρξαντο ἀναβαίνοντες τὴν ἀπότομον πρὸς τὴν μονὴν των ὁδὸν, ἥτις ἐστὶ καὶ ἡ πρώτη τῆς πρὸς τοὺς οὐρανοὺς ἀναβάσεως βαθμὶς.

N. I. ΣΟΛΩΜΟΣ λοχαγὸς τοῦ Μηχανικοῦ.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑΙ ΕΝ ΡΩΜΗ ΑΠΟΚΑΛΥΨΕΙΣ *

Β'

Ἡ κυρία τῆς Ῥώμης ἀγορὰ, forum romanum, ἦτο προμήκης χώρος ἐκτεινόμενος μεταξὺ τῶν λόφων Καπετωλίνου καὶ Παλατίνου¹. Εἰς τὴν μακρὰν ἐκείνην κοιλάδα ἤδη ἀπὸ Ῥωμύλου, καθ' ἃ διδάσκει ἡμᾶς Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς, συνήρχετο ὁ δῆμος εἰς ἐκκλησίαν, ἐδίκάζον οἱ ἄρχοντες, ὑπῆρχον οἱ ἔμβολοι (rostra), ἐγίνοντο αἱ μονομαχίαι καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἐπράτ-

* Ἰδὲ σελ. 458.

¹ Ἐπαθροῦμεν νὰ παραπέμψωμεν τὸν ἀναγνώστην εἰς ἐλληνικὸν βιβλίον περιέχον σχέδιον τῆς παλαιᾶς Ῥώμης, ἀλλὰ δυστυχῶς ἄλλο τοιοῦτο βιβλίον ἡμεῖς τοῦλάχιστον δὲν εἰδεύρομεν παρὰ τὴν μακρὰν τοῦ Κόππου περὶ τῶν πολιτικῶν τῶν Ῥωμαίων πραγματείαν, ἣν πρὸ πολλοῦ χρόνου ἐξελλήνισεν ὁ καθηγητὴς κ. Α. Σπαθᾶκης τόση εἰς ἡ σπάνις παρ' ἡμῖν τοιούτων βιβλίων! Εἰς ξένα βιβλία εὐρίσκονται ἄπειρα τοιαῦτα τῆς Ῥώμης σχεδιογραφήματα. Ἰδιαίτερον τοῦ φόρου σχέδιον καὶ εἰκόνας ἃς ἴδῃ ὁ βουλούμενος ἐν τῷ βιβλίῳ τῶν Guhl καὶ Koner.